

استنتاج روش‌های تربیت دینی مبتنی بر معاد باوری با تأکید بر قرآن کریم

معصومه مقدمی^۱، سید حسین واعظی^۲، مریم براتعلی^۳

چکیده

این پژوهش درصدد استنتاج روش‌های تربیت دینی مبتنی بر معاد باوری با تأکید بر قرآن کریم است. این پژوهش با رویکرد کیفی و از طریق روش استنتاجی با الگوی بازسازی‌شده فرانکنا انجام‌گرفته است. حوزه پژوهش شامل قرآن و تفاسیر و متون دینی و همچنین پژوهش‌های انجام‌شده و مقالات نوشته‌شده در زمینه معاد باوری بود. در این تحقیق پس از جمع‌آوری داده‌های موردنیاز تحقیق از متون فوق، با استفاده از روش کدگذاری موضوعی ابتدا مفاهیم دسته‌بندی شد. سپس بر مبنای الگوی استنتاجی فرانکنا، اصول استنتاج گردید. جهت اطمینان‌پذیری و باورپذیری و به‌منظور اطمینان از نتایج حاصل، راه‌های دستیابی به نتایج مرتباً تحت نظر اساتید متخصص، مورد تجزیه و تحلیل و تفسیر قرار گرفت. بر اساس نتایج حاصل از پژوهش برخی از روش‌های تربیت دینی مبتنی بر معاد باوری با تأکید بر قرآن کریم عبارت‌اند از: تقوا در رعایت حلال و حرام، رابطه ایمان به خدا با بهره‌مندی از هدایت الهی، تقوا در انجام واجبات و ترک محرّمات، تعقل نمودن در سخنان قرآن و پیامبر (ص) عامل ایمان به خدا و معاد، معاد باوری عامل حفظ نفس از گناه، وجود نشانه‌های معاد جهت ایمان آوردن افراد به معاد، ایمان به نشانه‌های معاد مخصوص مؤمنان، آمرزنده و مهربان بودن خداوند و باتقوایی در دوری از ظن و گمان بد.

کلیدواژه‌ها: استنتاج، روش‌های تربیت دینی، معاد باوری، قرآن کریم.

^۱ دانشجوی دکتری گروه فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران

^۲ دانشیار گروه الهیات، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران

^۳ استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران

مقدمه

اعتقاد به معاد و روز رستاخیز موضوعی است که در تعالیم الهی و در کتاب دینی مسلمان قرآن به آن اشارات زیادی شده است. در صورتی که افراد معاد را بشناسند و به آن باور و یقین داشته باشند این اعتقاد راسخ عاملی می‌شود در جهت تشویق و ترغیب افراد به انجام اعمال نیکو بازداشتن افراد از ارتکاب به خطا چراکه می‌دانند اثر اعمال آن‌ها به خودشان برمی‌گردد (الهی راد، ۱۳۹۱). لذا لازم است توجه به تعالیم دینی مدنظر قرار گیرد و افراد بر اساس آن تربیت شوند تا در جامعه زمینه پیشرفت فراهم گردد و افراد از نظر فرهنگی به رشد و پختگی می‌رسند. بر این اساس محقق بر آن شد تا بر اساس آموزه‌های قرآنی به استنتاج چارچوب تربیت دینی مبتنی بر معاد باوری بپردازد (توکلی، ۱۳۹۵).

تربیت دینی یکی از مهمترین و عمده‌ترین بخش معارف اسلامی و فلسفه بعثت پیامبران و اساسی ترین وظیفه اولیای الهی، متولیان و مربیان جامعه انسانی - اسلامی است. «وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ» (الاسراء/۹)، تربیت دینی نه تنها انسان را در این دنیا به صورت فردی کمال جو، دانش دوست و با تقوا در می‌آورد، بلکه با ارتباط فرد به مبدأ هستی، سعادت دائمی او را تأمین می‌کند (خوش صحبت، ۱۳۹۳). تربیت دینی به نظامی از اندیشه ناظر است که مستقیم یا غیر مستقیم از متون دینی اسلام سرچشمه می‌گیرد و حاوی شناختی نسبت به پدیده‌ها و روابط حوزه عملی تعلیم و تربیت، صورت‌های مطلوب آن‌ها و چگونگی ایجاد تغییر در آن‌هاست؛ با وجود این باید وجه تمایز تربیت دینی با شبه تربیت مشخص شود (رفیعی محمدی، ۱۳۸۵). در این زمینه می‌توان از چهار مؤلفه یا شاخص صحبت کرد: اول، مؤلفه تبیین، یعنی فرد از تغییراتی که قرار است در او ایجاد شود، آگاهی و بصیرت داشته باشد. دوم، مؤلفه معیار که به قواعد کلی رفتار یا حالت اشاره دارد که متربی باید آن‌ها را رعایت کند (باقری، ۱۳۹۵). سوم، مؤلفه تحرک درونی، عامل محرک را به انگیزه‌های درونی متربی نسبت می‌دهد و نه محرکات بیرونی. چهارم، مؤلفه نقادی به توانمندی متربی در نقادی مری خویش بر اساس معیارهای آموخته شده اشاره دارد. بر این اساس، اگر قرار است تربیت دینی به تغییرات مطلوب در وجود فرد منجر شود، باید تربیت دینی در برگیرنده ملاکها و مؤلفه‌هایی باشد که آن را از دیگر انواع تربیت و نیز تربیت دینی ناصحیح، متمایز سازد (پورطهماسی، ۱۳۹۱). جهت تربیت دینی افراد معاد باوری می‌تواند عامل موثری باشد اعتقاد به معاد انسان را از احساس پوچی می‌رهاند و به وی احساس ارزشمندی داده و به زندگی او هدف می‌بخشد. لذا مشاهده می‌شود که جهت تربیت افراد در همه ادیان و همه کتب آسمانی توجه به معاد شده است (باقری، ۱۳۹۲). انسان باورمند به معاد، در حقیقت، به وجود دنیایی گسترده‌تر از عالم ماده معتقد است که در آن، نعمت‌ها و عذاب‌هایی به مراتب بزرگ‌تر وجود دارد که زمان و مکانی برای

آن متصور نیست. در اندیشه انسان باورمند به معاد، سرایی بالاتر و بزرگ‌تر از این سرای مادی وجود دارد؛ بنابراین، در دیدگاه او این دنیا سرای فانی، محدود و گذرا و آخرت، سرای باقی و نامحدود است که انسان در آن برای همیشه جاویدان است (احمد نژاد، ۱۳۹۱). هدف تربیت دینی آن است که افراد جامعه را در فهم دین یاری رساند تا آن‌ها بتوانند آگاهانه درباره آن بیندیشند. این کار زمانی ممکن است که اذهان و عواطف آدمی، درهای خود را به روی دین نبندند و تصور نشود که دین چیزی منسوخ و مطالعه آن فاقد ارزش است؛ بنابراین تنها راه سعادت‌مند شدن انسان، بهره‌مندی او از تربیت دینی است. تربیت دینی، تربیتی است بر اساس مفاهیم و معیارهای دین مبین اسلام که اگر انسان در سایه‌سار آن، راه رشد و تربیت صحیح را بییماید، به بالاترین درجه فضایل و کمالات انسانی خواهد رسید. همچنین با توجه به اهمیت دین و دین‌ورزی و نقش دین در زندگی بشر، می‌توان مهم‌ترین و اساسی‌ترین حوزه‌ی تربیت را تربیت بعد دینی انسان دانست، زیرا این قلمرو با اصلی‌ترین بعد وجودی انسان سروکار دارد و بر ابعاد دیگر او نیز تأثیرگذار است (باقری، ۱۳۹۵).

از سویی واژه «معاد» از ماده «عود»، به معنای رجوع و بازگشت است، چنان که در قرآن کریم می‌خوانیم: مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَ فِيهَا نُعِيدُكُمْ وَ مِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى (طه/ ۵۵)، از این [زمین] شما را آفریده ایم و در آن شما را باز می‌گردانیم و بار دیگر شما را از آن بیرون می‌آوریم. واژه معاد، اسم زمان و مکان و به معنای زمان و مکان بازگشت است (دهخدا، ۱۳۷۷). معاد باوری نیز به این معناست که انسان در اعماق وجود خود به حیات ابدی ایمان آورده و اعتقاد به معاد را محور زندگی خود قرار دهد. در این رابطه بیشتر انسان‌ها بر اساس فطرت خود، با زبان یا نوع برخورد با مردگان، به وجود این اصل اقرار می‌کنند، با این تفاوت که برخی به طور قلبی و برخی در عمل، به آن یقین پیدا نکرده اند (قربانی لاهیجی، ۱۳۷۷). انسان باورمند به معاد، در حقیقت، به وجود دنیایی گسترده‌تر از عالم ماده معتقد است که در آن، نعمت‌ها و عذاب‌هایی به مراتب بزرگ‌تر وجود دارد که زمان و مکانی برای آن متصور نیست. در اندیشه انسان باورمند به معاد، سرایی بالاتر و بزرگ‌تر از این سرای مادی وجود دارد (امیدی، ۱۳۹۳)؛ بنابراین، در دیدگاه او این دنیا سرای فانی، محدود و گذرا و آخرت، سرای باقی و نامحدود است که انسان در آن برای همیشه جاویدان است. در قبال این اندیشه، اندیشه‌کسانی وجود دارد که به زندگی اخروی اعتقاد ندارند و مرگ را پایان زندگی آدمی می‌دانند. در باور چنین افرادی، انسان، با مرگ به مرداری تبدیل می‌شود که در اندک زمانی گرد فراموشی بر آن می‌نشیند و پرونده زندگی‌اش برای همیشه بسته می‌شود (سامانی، ۱۳۸۵). این دو دیدگاه متفاوت درباره زندگی و جهان، در نوع برداشت انسان از سعادت و رستگاری که هدف همگان از زندگی است و نیز در نوع چگونگی زیستن او نقش اساسی دارد (علیزاده، ۱۳۸۷). از طرفی از طرفی اعتقاد به معاد باوری، در

عرصه اجتماعی انسان‌ها آثار ارزشمندی دارد که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به ضمانت اجرای قوانین الهی و عمل به تکالیف اجتماعی، رعایت حقوق دیگران و جلوگیری از ستم و تجاوز و به عبارت دیگر برقراری عدالت اجتماعی اشاره کرد. آن که به قیامت و حسابرسی اعمال باور دارد و خود را در مقابل پروردگارش مسئول می‌شمارد، به قوانین الهی ملتزم و پایبند خواهد بود و اگر همه افراد جامعه چنین باشند، جامعه به سوی صلاح و رستگاری گام برخواهد داشت؛ زیرا همگان وظیفه الهی انسانی خویش را به شکلی شایسته انجام می‌دهند و آثار این امر در عرصه‌های فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و امنیتی آشکار می‌شود. در چنین جامعه‌ای همگان به حقوق هم احترام می‌گذارند و از ستم می‌پرهیزند (فروردین، ۱۳۹۶). در چنین جامعه‌ای ایثار، احسان و دیگر فضیلت‌های اخلاقی زنده و فضای الهی و معنوی بر آن حاکم می‌شود. از سویی یکی از بهترین و مهم‌ترین روش‌ها برای واکسینه کردن جامعه در برابر مشکلات و مصائب که همه‌جا حضور دارند، چیزی جز نهادینه کردن باور به معاد باوری نیست. در عرصه تربیت دینی باید روی نهادینه کردن باور معاد به جد سرمایه‌گذاری کرد و در این راه از بهترین روش‌ها و اثرگذارترین شیوه‌ها بهره برد (فرقانی، ۱۳۹۷). روش‌هایی که خداوند متعال در قرآن کریم به کار برده است، عطیه‌ای آسمانی که در تربیت و هدایت انسان در آن از چیزی در آن فروگذار نشده است و تا روز قیامت بهترین و برترین راهنمای انسان به سوی سعادت دنیوی و اخروی است و انسان را به استوارترین راه هدایت می‌کند. «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ» (اسراء/ ۹). در وهله بعد باید از چشمه‌سار زلال عترت بهره برد که رسول خاتم آن را همتای قرآن خواندند و شرط باقی ماندن در طریق هدایت و نجات از ضلالت را تمسک به قرآن و عترت دانستند. این تمسک محقق نخواهد شد الا اینکه ما در تمامی شؤون زندگی از جمله در امر آموزش اعتقادی و تربیت دینی، از این دو ثقل منور، کسب نور هدایت نماییم (شریعتمداری، ۱۳۹۰).

همچنین با بررسی پژوهش‌ها در داخل و خارج در راستای موضوع مشخص شد که در داخل کشور تحقیقی به صورت مستقیم به استنتاج روش‌های تربیت دینی مبتنی بر معاد باوری با تأکید بر قرآن کریم پرداخته نشده است در برخی از تحقیقات به صورت ضمنی در مقدمه به آن اشاره‌های شده است و نتایج ناهمخوانی به دست آمده است از جمله اینکه: امامی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی به بررسی و تحلیل «آثار تربیتی ایمان به معاد از نگاه آیات و روایات» پرداخت. نتایج پژوهش حاکی از این بود که یکی از اصول دین مسلمانان معاد است که یاد آن تاثیر فراوانی در اجتماع و فرد دارد. تا آن‌جا که در قرآن و روایات هم روی آن تأکید فراوانی شده است. منظور از ایمان به معاد، یعنی یاد نتیجه اعمالی که در دنیا انجام می‌دهیم که اجر و عقاب آنها بدون هیچ کم و کاستی در جهان آخرت به ما خواهد رسید و اگر شخصی عمیقاً در امر معاد تفکر کند اثرات سازنده بسیاری کسب خواهد کرد. فروردین و مختاری (۱۳۹۶) در پژوهشی به بررسی «موانع تربیت دینی افراد در جامعه از دیدگاه قرآن

و حدیث «پرداخت. نتایج پژوهش حاکی از این بود که اسلام دینی است که با هدف تربیت و دور کردن انسان‌ها از شرک و جهل و بت پرستی و پرستش خداوند پا به عرصه‌ی گیتی نهاد؛ و عملی شدن این رسالت دین اسلام، علاوه بر بالندگی، دوام و استكمال نظام اسلامی، بستری فراهم می‌کند تا افراد جامعه وظایفی را که خداوند برای آنها معین فرموده است انجام دهند و به سوی رستگاری گام بردارند. شریفی و داودی (۱۳۹۳) در پژوهشی به بررسی «روش‌های نهادینه کردن باور به معاد در تربیت دینی» پرداخت. نتایج پژوهش حاکی از این بود که باور معاد، دارای تأثیرات ارزنده‌ی فراوانی در حیطه زندگی فردی و اجتماعی انسان و از مهم‌ترین مؤلفه‌های تربیت دینی جامعه است؛ پیرایش افراد بشر از رذایل اخلاقی و آراستن آنان به فضایل انسانی، تقویت عبودیت و پیش‌گیری از معصیت از اثرات این اعتقاد است؛ در یک جمله می‌توان گفت: قوی‌ترین و مؤثرترین وسیله برای هدایت و نجات جامعه معاصر از منجلاب فساد، چیزی جز نهادینه کردن باور به معاد نیست.

در بحث اهمیت و ضرورت پژوهش در حوزه نظری می‌بایست بیان نمود که در حوزه پژوهشی باید گفت که استنتاج روش‌های تربیت دینی مبتنی بر معاد باوری با تأکید بر قرآن کریم از حوزه‌های پژوهشی است که به آن کمتر توجه شده است. مطالعه پژوهش‌های محدودی که در داخل و خارج در راستای موضوع انجام شده است؛ نشان دهنده این است که تاکنون پژوهشی جامع در مورد استنتاج روش‌های تربیت دینی مبتنی بر معاد باوری با تأکید بر قرآن کریم انجام نگرفته است، بر همین اساس استنتاج روش‌های تربیت دینی مبتنی بر معاد باوری با تأکید بر قرآن کریم بسیار ضروری است. همچنین در حوزه کاربردی باید گفت که نتایج استنتاج مبانی تربیت دینی مبتنی بر معاد باوری می‌تواند به شناسایی نقاط قوت و ضعف حوزه تربیت دینی کمک زیادی نماید. همچنین بستر سازی آموزشی در زمینه‌ی استنتاج مبانی تربیت دینی مبتنی بر معاد باوری با تأکید بر قرآن کریم می‌تواند جهت ارائه به مراکز تربیتی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، مراکز تربیتی وزارت آموزش و پرورش، دانشگاه‌های سراسر کشور و دیگر نهادهای مرتبط راهکارهایی در جهت رفع مشکلات تربیت دینی و ایجاد برنامه‌ای برای ارتقای سطح تربیت دینی ارائه دهد. هدف کلی این پژوهش استنتاج روش‌های تربیت دینی مبتنی بر معاد باوری با تأکید بر قرآن کریم می‌باشد و اینکه پژوهشگر به دنبال پاسخگویی به این سوال است که تربیت دینی مبتنی بر معاد باوری با تأکید بر قرآن کریم دارای چه روش‌هایی است؟

روش پژوهش

این پژوهش با رویکرد کیفی و از طریق روش استنتاجی با الگوی بازسازی شده فرانکنا انجام گرفته است. حوزه پژوهش شامل قرآن و تفاسیر و متون دینی و همچنین پژوهش‌های انجام شده و مقالات

نوشته شده در زمینه معاد باوری بود. در این تحقیق پس از جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز تحقیق از متون فوق، با استفاده از روش کدگذاری موضوعی ابتدا مفاهیم دسته‌بندی شد. سپس بر مبنای الگوی استنتاجی فرانکنا، اهداف، مبانی، اصول و روش‌های تربیتی استنتاج گردید. جهت بالابردن اطمینان‌پذیری و باورپذیری و به منظور اطمینان از نتایج حاصل، راه‌های دستیابی به نتایج مرتباً زیر نظر اساتید متخصص، مورد تجزیه و تحلیل و تفسیر قرار گرفته است. مراحل اجرایی الگو که در این پژوهش به کار رفته‌اند به ترتیب عبارت‌اند از: ۱- بیان بایدهای آغازین ۲- بیان گزاره‌های واقع‌نگر ۳- استخراج اهداف بنیادی هنجارین ۴- استخراج اهداف میانی، گزاره‌های واقع‌نگر فلسفی یا الهیاتی ۵- استخراج اصول ۶- استخراج روش تربیتی.

یافته‌ها

برای تسهیل پاسخ‌گویی به سوال پژوهش پاراگراف‌های مستخرج از قرآن و متون اسلامی پیرامون معاد باوری به صورت کدمفاهیم با روش کدگذاری موضوعی استخراج گردید. این کد مفاهیم در جدول ۱ عبارت‌اند از:

جدول ۱ مفاهیم همدسته شده مربوط به روش‌های تربیت دینی مبتنی بر معاد باوری با تأکید

بر قرآن کریم

روش‌های تربیتی	اصول	گزاره‌های واقع‌نگر (مبانی)
<p>عمل نمودن به عهد عمل نمودن به پیمان عمل نمودن به تکالیف الهی عمل نمودن به دستورات پیامبر (ص) عمل نمودن به دستورات ائمه اطهار مسئولیت‌پذیر بودن در برابر عهد و پیمان ایمان داشتن به خدا</p>	<p>وفای به عهد</p>	<p>نگهداری عهد و پیمان‌ها، شریف‌ترین خصلت‌ها است. پیمان خداوند اعطا نمودن پاداش است. پیمان بندگان اطاعت و عبادت خداوند است. عهد انسان در ایمان به پیامبران و ملائکه و کتب آسمانی است. پیمان‌ها شامل پیمان‌هایی که خدا با انسان بسته یا خود با خود بسته و یا انسان با مردم بسته است. انسان در برابر سعادت دنیا و آخرت خود مسئول است. عهد انسان عمل به تکالیف الهی و ایمان است.</p>
<p>وحدت داشتن همدلی نمودن شکیبایی نمودن در راه خدا دوستی نمودن با مسلمانان دشمن بودن با کفار پیوستن به دین خدا پذیرفتن تعالیم پیامبران عمل نمودن به دستورات الهی</p>	<p>پیوستن به جماعت</p>	<p>دوستی و مهربانی عامل تشکیل اجتماع است. دین و کتاب و آورندگان وحی عامل اتحاد امت اسلام و دوری از تفرقه است. پذیرفتن دین خدا و عمل به دستورات او همان پیوستن به جماعت است. حبل الله همان خدا و رسول است. پیوستن به جماعت عامل پیروزی بر دشمنان است. گسستن از حبل الله عامل مسلط شدن دشمن است.</p>

روش‌های تربیتی	اصول	گزاره‌های واقع‌نگر (مبانی)
دوستی نمودن مهربانی نمودن		پایداری حکومت در اجتماع و امت واحد بودن است.
زکات دادن صدقه دادن انفاق کردن	بخشش به دیگران	صدقه و انفاق سیره صالحان است. انفاق پاک کننده گناهان است.
پرداخت زکات	توزیع عادلانه ثروت	پرداخت زکات واجب است.
رسیدگی نمودن به فقرا زکات دادن صدقه دادن انفاق کردن ترویج نمودن مضامین دینی در جامعه	مبارزه با فقر	ایمان به معاد عامل رسیدگی به فقرا است. یاری رساندن به فقرا سبب بهره‌مندی از یاری خدا در قیامت است. توجه به فقرا عامل جذب آنان به دین است.
اکرام نمودن یتیمان رسیدگی نمودن به وضع یتیمان جامعه	اکرام یتیمان	اکرام یتیمان در اسلام دارای اهمیت است. عدم رسیدگی به یتیمان سبب گرفتاری به عذاب آخرت است.
عادلانه رفتار نمودن با یتیمان امانت‌داری نمودن اموال یتیمان	رفتار با یتیمان	انسان در برابر اموال یتیمان مسئول است. انسان در برابر یتیمان عهد و پیمان دارد. تصرف در اموال یتیم بر اساس موازین شرعی مجاز است.
دوری نمودن از ظلم به خود دوری نمودن از ظلم به خدا عبادت نمودن خدا دوری نمودن از ظلم به دیگران دوری نمودن از ارتکاب به گناه در نهان و آشکار	دوری از ستم به دیگران	ظلم و ستم به دیگران از بین برنده اعمال نیک است. عمل نمودن به حلال و حرام از مصادیق ستم است. ارتکاب به گناه در نهان و آشکار از مصادیق ظلم است. ظلم دارای انواع ظلم به خود، ظلم به دیگران، ظلم به خدا است. عمل نمودن به دستورات الهی از مصادیق ظلم است. تعدی به حقوق دیگران از مصادیق ظلم است.
عمل نمودن به عدالت رعایت نمودن عدالت بین افراد جامعه دوری نمودن از بی‌عدالتی	عدالت	عدالت در عدم برابری گناه کار و نیکوکار است.
ایمان داشتن به خدا عمل نمودن به دستورات قرآن دوری نمودن از کفر	ایمان	ایمان به خدا عامل ایمان به معاد است. استمرار در کفر سبب عدم توفیق در ایمان است. هدایت قرآن شامل مؤمنان به معاد می‌شود.
تقوا داشتن رعایت نمودن حلال و انجام دادن واجبات	تقوای الهی	تقوا توشه قیامت است. تقوا در رعایت حلال و حرام است.

گزاره‌های واقع نگر (مبانی)	اصول	روش‌های تربیتی
		دوری نمودن از حرام و ترک نمودن محرمات
انجام اعمال صالح سبب برخورداری از پاداش آخرت است. انجام اعمال صالح سبب رسیدن به لقای الهی است. نماز خواندن از اعمال صالح است. پرداخت زکات از اعمال صالح است. انجام اعمال صالح عامل داشتن تماینه است.	عمل صالح	انجام دادن اعمال صالح پرداختن زکات خواندن نماز عبادت کردن خدا آرامش داشتن
تعقل نمودن در سخنان قرآن و پیامبر (ص) عامل ایمان به خدا و معاد است. عدم تعقل در سخنان قرآن و پیامبر (ص) عامل بی‌ایمانی به خدا و معاد است. بی‌ایمانی به معاد عامل بسته شدن راه تفکر و تعقل است.	دوری از بی‌ایمانی به معاد	تعقل نمودن دوری نمودن از بی‌ایمانی تفکر نمودن در دستورات دینی بصیرت داشتن
دوری از هوای نفس عامل بهره‌مندی از پاداش قیامت است. پیروی از هوای نفس عامل دوری از راه خدا است.	محاسبه نفس و دوری از هوای نفس	محاسبه نمودن نفس دوری نمودن از هوای نفس
معاد باوری عامل تزکیه نفس و عامل حفظ نفس از گناه است. مراقبت نفس عامل محافظت نفس از گمراهی است. هجرت از سرزمین کفر به سرزمین ایمان عامل دور نگه داشتن نفس از گناه است. تزکیه نفس عامل رستگاری است. توبه از گناه عامل تزکیه نفس است.	حفظ و تزکیه نفس	تزکیه نمودن نفس حفظ نمودن نفس از گناه مراقبت نمودن از نفس هجرت نمودن از محیط کفر به سرزمین ایمان و اسلام توبه نمودن
آفرینش آسمان‌ها و زمین نشانه قدرت و علم و حکمت خدا است. تعقل و تفکر در نظام آفرینش عامل ایمان به خدا و معاد است. بیان داستان‌های قرآن جهت پی بردن به وجود قیامت است. خردمندی عامل پند گرفتن از آیات قرآن است. تفکر در آیات قرآن عامل پذیرش معاد است.	بصیرت افزایی	توجه نمودن به حکمت خداوند پند گرفتن عبرت گرفتن مطالعه نمودن قرآن مطالعه نمودن تفسیر قرآن تعقل نمودن خردورزی
مطالعه سرگذشت نیکوکاران و بدکاران و عبرت گرفتن از گذشته عامل ایمان به خدا و روز قیامت است.	عبرت آموزی	عبرت گرفتن از گذشته مطالعه نمودن تاریخ تذکر نمودن موعظه نمودن
معاد باوری سبب توبه و دوری نمودن از گناه است.	توبه و دوری از گناه	توبه نمودن

گزاره‌های واقع نگر (مبانی)	اصول	روش‌های تربیتی
		دوری نمودن از گناه اصلاح نمودن عمل اصلاح نمودن عقیده
ظن و گمان بد نسبت به دیگران عمل نکوهیده‌ای است. عمل بر اساس عقل و با شناخت و آگاهی عامل دوری از خطا و اشتباه است.	دوری از ظن و گمان بد	دوری نمودن از ظن و گمان بد کار بست عقل تلاش نمودن برای کسب شناخت و آگاهی
حب دنیا عامل انکار معاد است. دنیا دوستی عامل دوری از جهاد در راه خدا است. زندگی انسان دارای دو صورت ظاهری و باطنی است. دنیا ظاهر زندگی است. آخرت باطن زندگی است. آخرت نتیجه واقعی زندگی دنیا است.	دوری از دنیا دوستی	دوری نمودن از دنیا طلبی دوری نمودن از جاه طلبی شناخت حق و باطل جهاد نمودن در راه خدا شناخت معاد
آخرت سرای آرامش است. آزمایش‌های الهی عامل جدا نمودن راستگویان و دروغگویان است. معاد باوری عامل تسلیم شدن به اوامر الهی است.	آرامش و قرار داشتن	آرامش داشتن صداقت داشتن و راستگو بودن دوری نمودن از دروغگویی برقرار نمودن آرامش در زمین صبر نمودن تسلیم اوامر الهی بودن
نفاق مال، پرداخت صدقه و زکات دادن عامل بهره‌مندی از پاداش آخرت است.	تزکیه اقتصادی	زکات دادن صدقه دادن انفاق کردن
بخل ورزیدن عامل دوری از رحمت الهی است. در معامله رعایت عدالت و رعایت حدود الهی و مکتوب نمودن معامله توصیه شده است.	معامله	دوری نمودن از بخل عدالت داشتن رعایت نمودن حدود الهی مکتوب نمودن مورد معامله
اسراف عامل گرفتاری به عذاب الهی است. اسراف استفاده نادرست از نعمت‌های الهی است. پرداختن حقوق خویشاوندان و مسکین و در راه مانده و فقرا راز دستورات الهی است.	دوری از اسراف اموال	استفاده نمودن صحیح از نعمت‌های الهی دوری نمودن از اسراف پرداخت نمودن حقوق خویشاوندان پرداخت نمودن حقوق فقرا
رباخواری عامل گرفتار شدن به عذاب قیامت است. رباخواری حرام است.	دوری از رباخواری	دوری نمودن از رباخواری

گزاره‌های واقع نگر (مبانی)	اصول	روش‌های تربیتی
فروشنده باید رعایت حقوق دیگران را در معامله بکند. کم فروشی عامل فساد در زمین است. کم فروشی عامل خسارت زدن به دیگران است.	دوری از کم فروشی	دوری نمودن از کم فروشی پرداختن حقوق دیگران
اختلاف در دین و تفرقه مردود است. وحدت نظر و اتفاق قول عامل بسته شدن راه نفوذ دشمن است. پیروی از دین خدا و پیامبران عامل وحدت بخش مسلمانان است. پیوستن به دین الهی عامل برقراری انس و الفت در بین افراد اجتماع است. وحدت عامل پیروزی است.	دوری از تفرقه	انس داشتن الفت داشتن وحدت داشتن دوری نمودن از تفرقه پیوستن به دین خدا

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش درصدد استنتاج روش‌های تربیت دینی مبتنی بر معاد باوری با تأکید بر قرآن کریم است. در ابتدا پاراگراف‌های مرتبط با موضوع پژوهش به صورت هدفمند از قرآن و تفاسیر و متون اسلامی استخراج گردید و سپس متون در جداول قرار گرفته و به روش کدگذاری موضوعی مطالب کدگذاری گردید و در مرحله بعد مطالب کدگذاری شده همدسته شدند. نتایج حاصل مورد بررسی قرار گرفت و مبانی استخراج شده در زمینه روش‌های تربیتی حاصل از جدول ۲ به شرح زیر توصیف و تبیین گردید:

۱- روش‌های عمل نمودن به عهد، عمل نمودن به پیمان، عمل نمودن به تکالیف الهی، عمل نمودن به دستورات پیامبر (ص)، عمل نمودن به دستورات ائمه اطهار، مسئولیت‌پذیر بودن در برابر عهد و پیمان، ایمان داشتن به خدا؛ خداوند از انسانها عهد گرفته که او را بپرستند و در ادامه این عهد باید پیامبران و امامان الهی را نیز اطاعت نمایند که دستورات آنان نیز دستور خداست این عهد پیمان‌الست است که خداوند می‌فرماید: «وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَ أَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ» (الاعراف/۱۷۲) و (به خاطر بیاور) زمانی را که پروردگارت از پشت و صلب فرزندان آدم، ذریه آنها را برگرفت و آنها را گواه بر خویشتن ساخت (و فرمود): «أَيَا مَنْ پروردگار شما نیستیم؟» گفتند: «آری، گواهی می‌دهیم!»

۲- روش‌های وحدت داشتن، همدلی نمودن، شکیبایی نمودن در راه خدا، دوستی نمودن با مسلمانان، دشمن بودن با کفار، پیوستن به دین خدا، پذیرفتن تعالیم پیامبران، عمل نمودن به دستورات الهی، دوستی نمودن، مهربانی نمودن: این روش‌های تربیتی که خداوند برای انسان‌ها به کار برده است

سبب می‌شود مسلمانان به یکدیگر بپیوندند و به این سبب دارای قدرت زیادی بشوند که بتوانند بر مشکلات و بر دشمنان فائق آیند.

۳- روش‌های زکات دادن، صدقه دادن، انفاق کردن: اهمیت این روش‌های تربیتی از آن رو است که خداوند افراد را به اهمیت دادن و توجه نمودن به وضع سایر افراد اجتماع توجه داده است این روش‌ها ناظر بر سه بعد فردی، اجتماعی و اقتصادی است. در بعد فردی پرداخت زکات و انفاق در راه خدا و صدقه دادن در زمره اعمال صالح و در کنار عبادت خدا و نماز خواندن ذکر شده که به انسان آرامش می‌بخشد و انسان را به متوجه خداوند می‌نماید: «وَ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ وَ مَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ» (البقره/۱۱۰) (و نماز را برپا دارید و زکات بدهید و هر چه برای خودتان از کار نیک پیش فرستید آن را در نزد خداوند خواهید یافت، حقا که خدا به آنچه می‌کنید بیناست.)

۴- روش‌های ترویج نمودن مضامین دینی در جامعه: یکی از روش‌های آشنا نمودن افراد با احکام دینی و معارف اسلامی تبلیغ دین در جامعه است که خداوند به پیامبران خود در این زمینه امر نموده است و این روش آن قدر دارای اهمیت است که پیامبران الهی همه زندگی خود را صرف این موضوع نموده و هر چه داشتند در راه دین الهی دادند زیرا تبلیغ دین سبب آشنا نمودن افراد با دین و نجات آنان از ضلالت و گمراهی و قرار گرفتن در مسیر هدایت است و این امر دارای پاداش عظیمی است.

۵- روش‌های اکرام نمودن یتیمان، رسیدگی نمودن به وضع یتیمان جامعه: دین اسلام به رسیدگی به وضع یتیمان اهمیت بسیار می‌دهد و از مسلمانان می‌خواهد که نسبت به یتیمان بی تفاوت نباشند و با آنان به نیکی و احترام رفتار نمایند: «فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ» (الضحی/۹). (پس یتیم را هرگز خوار و رانده مساز.)

۶- روش‌های عادلانه رفتار نمودن با یتیمان، امانت‌داری نمودن اموال یتیمان: رعایت عدالت در حق همه افراد جامعه باید بشود و در بین افراد جامعه قرآن توصیه‌ای ویژه به رفتار عادلانه با یتیمان دارد و از آنجا که کودکان یتیم به دلیل کوچکی توانایی نگه‌داری از اموال خود را ندارند لذا قرآن توصیه نموده که اموال یتیمان را تا بزرگ شدن آنها با رعایت امانت‌داری نگه دارند که در غیر این صورت دچار عذاب الهی می‌گردند: «إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَ سَيَصْلُونَ سَعِيرًا» (النساء/۱۰). (همانا کسانی که اموال یتیمان را به ظلم می‌خورند جز این نیست که آتش در شکم خود فرو می‌برند (تجسم عینی هر تصرف در مال یتیم خوردن آتش در آخرت است) و به زودی (به فاصله‌ای اندک میان خوردن و مرگ) در آتش فروزان درآیند و حرارت آن را بچشند.)

۷- روش‌های دوری نمودن از ظلم به خود، دوری نمودن از ظلم به خدا، عبادت نمودن خدا، دوری نمودن از ظلم به دیگران، دوری نمودن از ارتکاب به گناه در نپنهان و آشکار: انسان باید از ظلم به خود و ارتکاب به گناهی که نفس او را از پاکی دور نماید بپرهیزد و از ظلم به دیگران و تضییع حقوق آنان دوری نموده همچنین خداوند را آنچنان که شایسته اوست عبادت و پرستش نماید و از ظلم به خدا نیز بپرهیزد و از همه گناهان آشکار و پنهان دوری نماید.

۸- روش‌های عمل نمودن به عدالت، رعایت نمودن عدالت بین افراد جامعه، دوری نمودن از بی‌عدالتی: رعایت عدالت و دوری نمودن از بی‌عدالتی و ظلم به دیگران از روش‌های تربیتی بازدارنده از عذاب است: «إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ» (الشوری/۴۲). (جز این نیست که راه (مجازات و کیفر) بر کسانی (باز) است که به مردم ستم می‌کنند و در زمین به ناحق سلطه و فساد می‌جویند آنها عذابی دردناک خواهند داشت.)

۹- روش‌های ایمان داشتن به خدا، عمل نمودن به دستورات قرآن، دوری نمودن از کفر: این روش‌های تربیتی انسان معادباور را از خطا و اشتباه دور می‌نماید و سبب قرار گرفتن او در مسیر هدایت می‌شود: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ الْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَ الْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَ مَنْ يُكْفِرْ بِاللَّهِ وَ مَلَائِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رَسُولِهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا» (النساء/۱۳۶) (ای کسانی که ایمان آورده اید! به خدا و پیامبرش و کتابی که بر او نازل کرده و کتب (آسمانی) که پیش از این فرستاده است، ایمان (واقعی) بیاورید کسی که خدا و فرشتگان او و کتابها و پیامبرانش و روز واپسین را انکار کند، در گمراهی دور و درازی افتاده است.)

۱۰- روش‌های تقوا داشتن، رعایت نمودن حلال و انجام دادن واجبات، دوری نمودن از حرام و ترک نمودن محرمات: روش برگرفتن توشه تقوا از روش‌های موثر در دوری از آتش دوزخ و بهره‌مندی از پاداش اخروی است: «... وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى وَ اتَّقُونِ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ» (البقره/۱۹۷).

۱۱- روش‌های انجام دادن اعمال صالح، پرداختن زکات، خواندن نماز، عبادت کردن خدا، آرامش داشتن: برای رسیدن به قرب الهی روش انجام اعمال صالح موثر است و از اعمال صالح که قرآن به آن اشاره نموده می‌توان به روش‌های عبادت خدا و نماز خواندن و پرداخت زکات اشاره نمود و همچنین مومن به سبب حب الهی که در دل دارد آرامش داشته و هیچ ترس و واهمه‌ای از هیچ چیز و هیچ کس ندارد.

۱۲- روش‌های تعقل نمودن، دوری نمودن از بی‌ایمانی، تفکر نمودن در دستورات دینی و بصیرت داشتن: لزوم روش تعقل نمودن از آنجا است که تعقل سبب دوری از اشتباه می‌گردد و روش دوری از بی‌ایمان سبب استحکام ایمان می‌گردد. همچنین دستورات دین اسلام کلیه امور لازم جهت رسیدن او به رستگاری را دارد لذا مسلمان باید در دستورات دینی تفکر نماید و آنها را به درستی دریابد و با

عمل به آن از گناه به دور باشد و به سمت خیر و صلاح گام بردارد چراکه به حکم قرآن: «وَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ» (المائدة/۱۰). (کسانی که کفر ورزیده و آیات ما را تکذیب نموده‌اند آنها اهل دوزخند.)

۱۳- روش‌های محاسبه نمودن نفس، دوری نمودن از هوای نفس: انسان مومن می‌داند که در قیامت به حساب اعمال او رسیدگی می‌شود لذا بهترین روش برای این که انسان بداند در قیامت نتیجه اعمال او چگونه است این است که خود به حساب اعمال خود رسیدگی نماید قبل از این که به حساب او در قیامت رسیدگی شود و همین رسیدگی به اعمال خود سبب دور نمودن نفس از هواها و خواهش‌های نفسانی می‌گردد: «وَ كُلِّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَ نَخْرُجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا * اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا» (الاسراء/۱۳-۱۴).

۱۴- روش‌های تزکیه نمودن نفس، حفظ نمودن نفس از گناه، مراقبت نمودن از نفس، هجرت نمودن از محیط کفر به سرزمین ایمان و اسلام، توبه نمودن: انسان وظیفه دارد نفس خود را از گناه دور بدارد و به تزکیه نفس بپردازد و در صورتی که بیم آن می‌رود به سبب حضور در محیط کفر و گناه آلود نتواند نفس خود را حفظ کند لذا روش هجرت نمودن از محیط کفر و توبه نمودن از گناه نیز از وظایف انسان است تا به پاکی نفس خود عمل نماید: «وَ أَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَ نَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ * فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ» (النازعات/۴۱-۴۰).

۱۵- روش‌های توجه نمودن به حکمت خداوند، پند گرفتن، عبرت گرفتن، مطالعه نمودن قرآن، مطالعه نمودن تفسیر قرآن، تعقل نمودن، خردورزی: مطالعه قرآن و توجه نمودن به حکمت‌های الهی سبب قرار گرفتن افراد در صراط مستقیم می‌گردد و البته با توجه به این که آیات قرآن دارای صورت ظاهری و باطنی است و صورت ظاهری آن را به راحتی می‌نفهمید ولی صورت باطنی آن نیازمند داشتن علم تفسیر است لذا برای دریافتن مفهوم آیات باید به نظر مفسران قرآن رجوع نمود.

۱۶- روش‌های عبرت گرفتن از گذشته، مطالعه نمودن تاریخ، تذکر نمودن، موعظه نمودن: اهمیت این روش‌های تربیتی از آنجا مشخص می‌گردد که قرآن می‌فرماید بازگو کردن سرگذشت پیشینیان به این منظور است که مؤمنان از آن موعظه و تذکر بگیرند و به این سبب به راه حق بروند و دچار خطا و اشتباه نشوند: «وَ كَلَّا نَقْصُ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَ جَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَ مَوْعِظَةٌ وَ ذِكْرٌ لِلْمُؤْمِنِينَ» (هود/۱۲۰).

۱۷- روش‌های توبه نمودن، دوری نمودن از گناه، اصلاح نمودن عمل، اصلاح نمودن عقیده: انسان مومن باید از گناهان گذشته خود توبه نماید توبه‌ای خالصانه که بازگشت به گناه را غیر ممکن می‌سازد و اعمال خود را اصلاح نماید و عقیده خود را نیز اصلاح کند و عقیده‌ای درست را برگزیند:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» (التحریم/۸).

۱۸- روش‌های دوری نمودن از ظن و گمان بد، کاربست عقل، تلاش نمودن برای کسب شناخت و آگاهی: ظن و گمان از گناهان بوده و عامل گرفتاری به عذاب الهی است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَ لَا تَجَسَّسُوا وَ لَا يَغْتَبِ بَعْضُكُمُ بَعْضًا أ يَحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ» (الحجرات/۱۲).

۱۹- روش‌های دوری نمودن از دنیا طلبی، دوری نمودن از جاه طلبی، شناخت حق و باطل، جهاد نمودن در راه خدا، شناخت معاد: انسان معادباور و وظیفه دارد در راه خدا جهاد نماید و برای پیروزی دین خدا تلاش نماید تا نه تنها از عذاب الهی به دور بماند که به پاداشی که مستحق اوست در قیامت دست یابد: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَثَأَقَلَّتْكُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضِيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ» (توبه/۳۸).

۲۰- روش‌های آرامش داشتن، صداقت داشتن و راستگو بودن، دوری نمودن از دروغگویی، برقرار نمودن آرامش در زمین، صبر نمودن، تسلیم اوامر الهی بودن.

۲۱- روش‌های دوری نمودن از بخل، عدالت داشتن، رعایت نمودن حدود الهی، مکتوب نمودن مورد معامله: دستورات الهی همه برای دوری از اختلاف بین افراد است لذا روش رعایت حدود الهی و عمل نمودن به عدالت و مکتوب نمودن مورد معامله همه سبب می‌شود بین افراد اختلافی بوجود نیاید و لذا این روش‌ها عامل دوری از آتش دوزخ است.

۲۲- روش‌های استفاده نمودن صحیح از نعمت‌های الهی، دوری نمودن از اسراف، پرداخت نمودن حقوق خویشاوندان، پرداخت نمودن حقوق فقرا: این روشها سبب قرار گرفتن در مسیر درست و کسب رضایت الهی است.

۲۳- روش دوری نمودن از رباخواری: خداوند مسلمانان را به دوری از رباخواری فراخوانده زیرا با این روش انسان در معاد از عذاب الهی در امان است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (آل عمران/۱۳۰).

۲۴- روش‌های دوری نمودن از کم فروشی، پرداختن حقوق دیگران: خداوند در قرآن می‌فرماید: «وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ * الَّذِينَ إِذَا أَكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ * وَ إِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ * أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ» (المطففين/۴-۱).

۲۵- روش‌های انس داشتن، الفت داشتن، وحدت داشتن، دوری نمودن از تفرقه، پیوستن به دین خدا: خداوند در قرآن می‌فرماید: «إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ» (الانبياء/۹۲) (این

پیامبران بزرگ و پیروانشان) همه امت واحدی بودند (و پیرو یک هدف)؛ و من پروردگار شما هستم؛ پس مرا پرستش کنید!).

نتایج مذکور با یافته‌های امامی و همکاران (۱۳۹۶)، فروردین و مختاری (۱۳۹۶) و شریفی و داودی (۱۳۹۳) همخوانی نسبی و انطباق دارد. بررسی و تبیین سوال فوق بیانگر این است که یکی از گستره‌ها در «تربیت دینی» استفاده از روش‌هایی است که نه تنها شایسته، بلکه بایسته است که در تربیت دینی متریبان و فراگیران بویژه نوجوانان، جوانان، دانش‌آموزان و دانشجویمان به کار گرفته شود و استفاده از روش‌های تربیتی صحیح، از اصول و مبانی مهمی است که همه دست‌اندرکاران مسایل تربیتی نوجوانان و جوانان باید به آن توجهی وافر کنند، زیرا «دنیای امروز، دنیای به‌کارگیری روش‌ها و بهره‌گیری از راه‌کارهاست». گاهی می‌توان روش‌های مطلوب تربیتی را در دو نوع مستقیم و غیر مستقیم بحث کرد که با توجه به ویژگی‌های متریبان، شرایط زمان و مکان، تربیت و جز آن، گاه روش مستقیم و گاه روش غیر مستقیم در تربیت مؤثرتر است و این چنین نیست که هر روش غیر مستقیم‌ی کارسازتر باشد (مصباح یزدی، ۱۳۹۳). از همین رو، خداوند متعال در قرآن کریم مواردی، از روش‌ها و خطاب‌های مستقیم و صریح؛ مانند «یا ایها الکافرون»، «یا ایها الناس» و «یا ایها الذین آمنوا» استفاده کرده است. لذا ایمان به معاد به زندگی جهت داده و به آن هدف می‌بخشد و مرگ نه تنها پایان کار نیست بلکه آغاز راه ابدی است. انسان معادباور نفس خود را از ارتکاب به گناه حفظ می‌کند و آن را از آلودگی‌های گناه می‌زداید تا در آخرت مورد توبیخ قرار نگیرد. انسان معادباور در صورت غفلت و ارتکاب به گناه توبه را مبنای کار خود قرار می‌دهد به امید این که مورد بخشش قرار گیرد. مبانی حاصله در زمینه معاد باوری بیان می‌کند که معاد باوری با وفای به عهد در ارتباط است. ایمان به خدا و رعایت تقوا و بهره‌مندی از هدایت الهی مبنای اعتقاد به معاد قرار می‌گیرد و سبب تربیت انسان رعایت حدود و قوانین الهی می‌گردد. تفکر و تعقل نمودن و نظر کردن در آیات و نشانه‌های الهی در نظام آفرینش می‌تواند مبنایی باشد که انسان به معاد ایمان بیاورد و در اعمال و رفتار خود با دیده تامل بنگرد و به رفتار شایسته پرداخته نفس خود را از هر گونه آلودگی به گناه حفظ نماید. در دین اسلام اتحاد امت اسلام اهمیت دارد و لذا مبنا بر حفظ وحدت و دوری از تفرقه است. انسان معادباور به فقرا و یتیمان رسیدگی می‌نماید و وضعیت دیگران برایش دارای اهمیت است لذا بی تفاوتی از مسایل اجتماع پیرامون خود عبور نمی‌کند بلکه به وضع معیشت افراد پیرامون خود توجه می‌نماید. یکی دیگر از مبانی معاد باوری دوری از کم‌فروشی است که کم‌فروشی عامل خسارت مالی به دیگران می‌شود. رعایت مبانی معاد باوری سبب دستیابی به اهداف معاد باوری بوده و عامل تربیت انسان است.

۶۶ □ فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات مدیریت آموزشی - سال دوازدهم، شماره دوم، زمستان ۱۳۹۹

در پایان پیشنهاد می گردد روش‌های تربیتی معاد باوری را به عنوان مبلغ دین برای افراد توصیف و تبیین نمایند. به تقویت مبانی اعتقادی دانش آموزان و سایر افراد اجتماع در پرتو بحث معاد با بهره گیری از روشهای تربیتی معاد باوری بپردازند.

منابع

- قرآن مجید.
- امامی، ج، عشریه، ر. ۱۳۹۶. بررسی و تحلیل آثار تربیتی ایمان به معاد از نگاه آیات و روایات، دومین کنفرانس بین المللی مطالعات اجتماعی فرهنگی و پژوهش دینی.
- احمد نژاد، کریمی زهرا. ۱۳۹۱. آثار و برکات معاد باوری از نگاه امام علی (ع)، مجله نامه جامعه، ۹۳: ۹-۴.
- امیدی. ۱۳۹۳. آثار دنیوی ایمان به معاد در نهج البلاغه و شروح آن. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان.
- الهی راد، صفدر. ۱۳۹۱. امکان و ضرورت معاد روحانی. مجله معرفت، سال بیستم، ۱۷۸: ۵۲-۳۳.
- باقری، خ. ۱۳۹۵. درآمدی بر فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران. جلد دوم. نشر علمی و فرهنگی، تهران.
- باقری خ. ۱۳۹۲. نگاهی دوباره به تربیت اسلامی. جلد اول، چاپ سی و یکم، تهران: چاپ خجسته.
- پورطهماسبی، سیاوش، پورطهماسبی، سعید. ۱۳۹۱. رویکرد اسلامی در بهرگیری از رسانه‌های پست مدرن در تربیت دینی. فصلنامه پژوهش‌نامه تربیت تبلیغی، شماره ۲: ۴۹-۴۲.
- توکلی، م ک. ۱۳۹۵. معاد باوری از منظر قرآن و کتاب مقدس. فصلنامه جستارهای علمی طلبگی، ۳۵ و ۳۶: ۶۳-۵۴.
- خوش‌صحبت، م. ۱۳۹۳. معاد جسمانی از منظر علامه طباطبایی، با تأکید بر تفسیر المیزان، مجله معرفت کلامی، سال پنجم، ۱: ۵۶-۳۵.
- رفیعی محمدی، ن. ۱۳۸۵. سیره تبلیغی پیامبر اعظم در توحید و معاد، مجله طلوع، سال پنجم، ۲۰: ۴۲-۳۱.
- سامانی سید محمود، نصیری علی. ۱۳۸۹. آثار تربیتی اعتقاد به معاد، فصلنامه مطالعات تفسیری، سال اول، ۴: ۳۴-۹.
- شریعتمداری، ع. ۱۳۹۰. تعلیم و تربیت اسلامی. جلد دهم، نشر دانشگاه امیرکبیر: تهران.
- شریعتمداری ع. ۱۳۹۰. تعلیم و تربیت اسلامی. جلد دهم، تهران: دانشگاه امیرکبیر، ۲۵۴ صفحه.
- علیزاده، اکبر اسد. ۱۳۸۷. معاد جسمانی. مجله شبهه‌شناسی - مبلغان، ۱۱۲: ۷۵-۶۳.
- فرقانی، محمدکاظم، نجات مجید تقی، سلیمانی امیرحسین. ۱۳۹۷. بازخوانی اصول انسان‌شناختی در نظریه معاد جسمانی ملا صدرا، پژوهشنامه فلسفه دین (نامه حکمت) ۳۲: ۱۷۵-۱۵۵.
- فروردین، مهدی، مختاری افرکتی نادر. ۱۳۹۶. بررسی موانع تربیت دینی افراد در جامعه از دیدگاه قرآن و حدیث. دومین کنفرانس ملی حقوق، الهیات و علوم سیاسی.
- قربانی لاهیجی ز. ۱۳۷۸. به سوی جهان ابدی. جلد دوم، تهران: نشر طباطبایی.
- مصباح یزدی، محمد تقی. ۱۳۹۳. معارف قرآن (۱-۳) خداشناسی، کیهان‌شناسی، انسان‌شناسی. قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (قدس سره).